

Undersökning inom del av Södra gravfältet

Arkeologisk undersökning av grav 255, 248 och 236 inom
RAÄ-nr Visingsö 53 (L1972:6515) inför vägbreddning, Visingsö
socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län

Undersökning inom del av Södra gravfältet

Arkeologisk undersökning av grav 255, 248 och 236 inom
RAÄ-nr Visingsö 53 (L1972:6515) inför vägbreddning,
Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län

Jönköpings läns museums dnr: 1964-186

Länsstyrelsens dnr: -

Rapport, foto och ritningar: Ragnhild Fredberger (Vogel) och Anna Ödeén. Foto fynd: Annie Rosén.

Grafisk mall: Anna Stålhammar

Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor, Geografiska Grunddata samt Geodata (FUK) är återgivna enligt tillstånd:

© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833, nr MS2012/03742 samt dnr i2012/1091.

ISSN: 1103-4076

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2020

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Målsättning och metod	8
Topografi	9
Fornlämnings- och kulturmiljö	9
Tidigare undersökningar	10
Resultat	10
Hög 255	11
Hög 248	13
Hög 236	17
Gravar under högarna	17
Fynd	21
Administrativa uppgifter	27
Referenser	28
Arkiv	28
Tryckta källor och litteratur	28

Bilagor

Bilaga 1. Artikel Jönköpingsposten 1964-06-05	29
Bilaga 2. Artikel Jönköpingsposten 1964-06-27	31
Bilaga 3. Brev Ragnhild Fredberger till Allan Nilsson 1964	33
Bilaga 4. Brev SHM till JLM 1965-01-20	35
Bilaga 5. Digitaliserad profil av hög 255	37

Sammanfattning

Med anledning av att vägen intill Södra gravfältet RAÄ-nr Visingsö 53 (L1972:6515) på Visingsö skulle breddas undersöktes tre gravhögar i juni 1964.

De tre högarna hade gravnummer 255, 248 och 236 efter den gravfältskarta som Claes Claesson upprättade 1933. Ansvarig för undersökningen var Ragnhild Fredberger vid Jönköpings läns museum. För denna rapportsammanställning svarar Anna Ödeén, också Jönköpings läns museum.

I ett översta lager i anläggningarna påträffades fem skelettgravar, tre av dessa var lagda i kistor av kantställda hällar. När de var undersökta och ytan schaktades ner framkom mörkfärgningar i den sterila grunden, vilka visade sig vara brandgravar. Sammanlagt undersöktes 25 brandgropar. Vissa av dessa hade små stenkistor uppbyggda av kantställda hällar vari lerkärl eller hartstätning efter kärl påträffades.

Fynden som kunde dateras härrörde från förromersk järnålder–romersk järnålder. Bland fynden fanns bland annat en halstring med kuländar i brons, en latenefibula i järn, en kugelfibula i järn och brons, en sköldbuckla med tillhörande sköldhandtag. Dessutom hittades keramik, brända ben, obrända ben, harts och flinta. Det rör sig om sammanlagt 24 fyndposter, dock saknas idag framförallt benmaterial.

Följande rapport är sammanställd utifrån befintligt dokumentationsmaterial.

I ett brev beskriver Fredberger hur vissa av groparna låg precis i väggkanten och även ett stycke under dess nivå. Detta kan ses på foton från undersökningen (figur 10–11). På foton kan också ses att endast de synliga gravarna och de därunder framkomna anläggningar har undersökts. Utifrån dokumentationen har med andra ord inte området väster och norr om hög 255, 248 och 236 undersökts varför det är av stor vikt vid framtida exploateringar i området att även dessa ytor undersöks.

Figur 1. Utdrag ur ekonomiska kartans blad 64E 3fS. Skala 1:10 000

Inledning

Vägförvaltningen i Jönköpings län ansökte i juli 1963 om att få ta bort grav nr 255 som var belägen på Södra gravfältet, RAÄ 53 (L1972:6515), på Visingsö (figur 1–3). Anledningen till ansökan var breddning av en väg och att graven var: ”så belägen att den avsevärt skymmer sikten och utgör en fara för trafiken”.

Allan Nilsson på Jönköpings läns museum föreslår i ett brev till Riksantikvarieämbetet, en månad senare, att tillstånd ska ges för att ta bort högen, under förutsättning att undersökningen också kommer att omfatta de norr om belägna högarna grav 236 och 248 (figur 12). Erik B Lundberg på Riksantikvarieämbetet lämnade i september 1963 tillstånd till undersökningen och Vägförvaltningen i Jönköpings län, genom Gösta Gejpel och Sten Nordlund, förband sig att stå för kostnaderna (Arkiv JLM och ATA).

Undersökningen genomfördes av amanuens Ragnhild Fredberger (senare gift Vogel) från Jönköpings läns museum under juni 1964. Vid anmälan till Riksantikvarieämbetet redogörs för en fälttid från 2 juni till 18 juni, medan den i Fredbergers egna anteckningar dras fram till 30 juni. Eventuellt räknas då även efterarbetet in. Området som undersöktes var cirka 200 m². De gravnummer som används är från gravfältskartan som Claes Claesson upprättade år 1933 (figur 2–3).

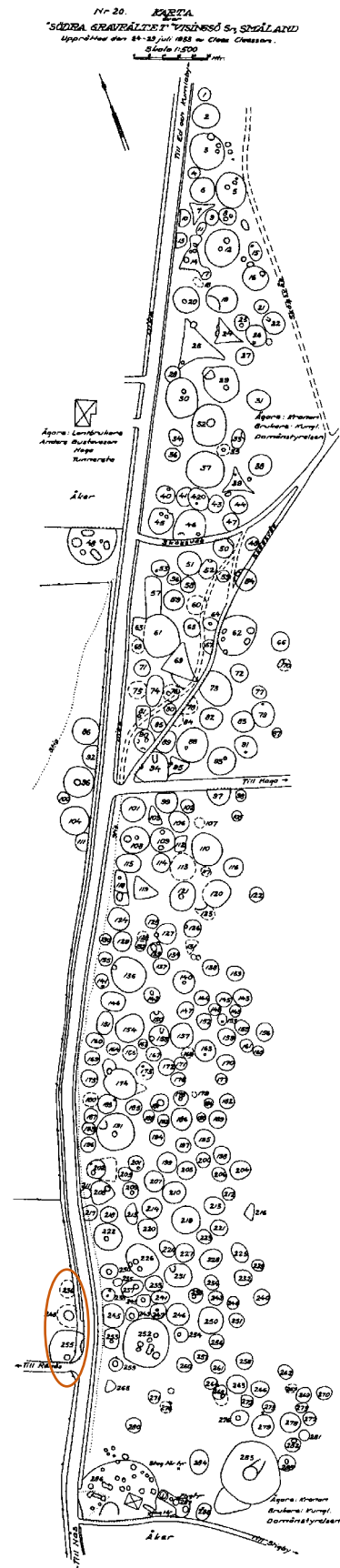
I samband med rapportarbetet över en undersökning på norra Visingsö och de vapengravar som påträffats där sökte vi efter rapporten över en vapengrav på södra gravfältet (skelettgrav XXVIII under hög 236). Det visade sig att den aldrig blivit skriven och att fynden befann sig på Statens Historiska Museum. I två omgångar, i november 2019 och januari 2020, inkom så fynden till Jönköpings läns museum och vi kunde påbörja en ”något försenad” rapport-sammanställning.

Föreliggande rapport har sammanställts utifrån befintligt dokumentationsmaterial av Anna Ödeén. Ritningar, beskrivningar och korrespondens finns i Jönköpings läns museums arkiv.

Det finns ett fåtal anläggningar som inte stämmer överens när man jämför anteckningar med rapportmanus, men där så är fallet redogörs för det. Anläggningarna nummerades vid undersökningen från söder till norr med romerska siffror. Det systemet har jag valt att behålla.

De ritningar av planer och profiler som finns från undersökningen har digitaliserats utan korrigering. Ett exempel: i brandgrop XI finns inte brända ben med på planritningen trots att det tas upp i anläggningsbeskrivningen. För att redogöra för den ursprungliga dokumentationen har jag därför valt att utesluta brända ben även på den nya, digitaliserade planen. I anläggningsbeskrivningen är de dock med.

Den enda skillnad som föreligger är att jag valt att använda begreppet *brandgrop* i denna rapport istället för *grop* som användes

Figur 2. Gravfältskartan över södra gravfältet RAÄ 53, som upprättades av Claes Claesson 1933. De aktuella gravarna 236, 255 och 248 är markerade med ring.

på ritningarna från 1964. Men även Fredberger benämner anläggningarna *brandgrop* i ett senare skede av dokumentationen.

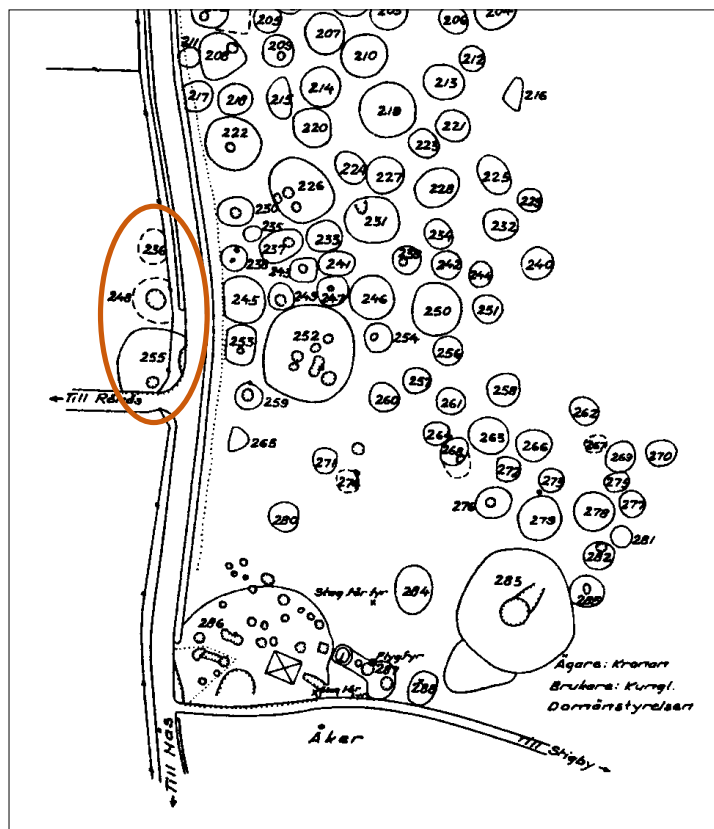
Däremot är det flera av fyndposterna som idag finns i Jönköpings läns museums magasin som inte finns med i de tabeller och anteckningar som gjordes i samband med undersökningar. Anläggningsnumren finns dock utmärka på etiketterna i fyndaskarna och har därför använts som referens. De fyndposterna gäller framförallt keramik och harts. För att tydliggöra fyndmaterialet som hör till undersökningen har en ny fyndregistrering gjorts med nya fyndnummer. I fyndtabellen redogörs för vilka fynd som finns med i dokumentationen och vilka som finns i magasinet på läns museet idag (figur 18).

Målsättning och metod

Målsättningen med undersökningen var att ta bort fornlämningarna.

Högarna finns ritade på millimeterpapper i en översiktlig plan över alla tre, i skala 1:100. Dessutom finns två planer som är mer detaljerade, där påträffade brandgropar, ställda hällar och fynd är medtagna, denna är ritad i skala 1:50. Det finns också en profilritning av grav 255 med tillhörande röse i skala 1:20.

Förutom ritningarna finns anläggningsbeskrivningar över gravar och anläggningar, en fyndlista (som jag uppfattar den, ej helt komplett) samt fotografier.

Figur 3. Claessons gravfältskarta från 1933. Södra delen av gravfältet där de aktuella gravarna 236, 248 och 255 är markerade med ring.

Så långt det har gått att utläsa ur befintlig dokumentation har gravarna torvats av för hand och även undersökts för hand. Däremot beskrivs det i anteckningarna hur jorden under högarna sedan schaktades bort, vilket kan innebära att viss insats även gjordes med hjälp av grävmaskin.

Topografi

Den aktuella undersökningsytan gränsade i öster till landsvägen mellan Ed och Näs, i söder till vägen mellan Rönäs och Södra gravfältet och avgränsades i nordväst av bokskog. På andra sidan vägen ligger Södra gravfältet RAÄ 53 (L1972:6515). Gravfältet är beläget på öns höjdrön och undersökningsområdet för gravarna 236, 248 och 255 ligger i en svag västsluttning från detta krön. Platsen ligger 100–115 meter över havet.

Före undersökningen var gravarna bevuxna med gräs och mindre buskar. På graven längst i söder, nr 255, växte dessutom en medelstor ek och där fanns även stubbar i olika storlekar från ett 20-tal träd.

Jordarten på öns höjdrön utgörs av sandig och grusig mylla. Bergarten utgörs av skiffer och sandsten, den så kallade Visingsö-formationen.

Fornlämnings- och kulturmiljö

Området runt de undersökta gravarna är mycket rikt på fornlämnningar och framförallt rör det sig om förhistoriska gravar. Trots att vägen skärmar av de aktuella gravarna från Södra gravfältet, RAÄ 53, kan man utgå från att de ursprungligen har hört samman med det. På Södra gravfältet finns 296 gravar registrerade, men det är i realiteten många fler som inte syns ovan mark, det visar inte minst resultatet av denna undersökning.

Omkring 40 meter i sydöstlig riktning och inom Södra gravfältet ligger en större hög, grav 286, som utifrån sin form och storlek troligen anlades under bronsåldern. Det finns uppgifter om att det i denna har påträffats en hållkista (Sjöborg 1830 s.49). I övrigt består gravfältet av högar, långhögar, stensättningar och treuddar. Detta visar sammanlagt att gravfältet har en kontinuitet från tidig bronsålder och in i romersk järnålder utifrån de gravar som undersökts, men troligen längre om man ser till gravarnas karaktär.

I närområdet finns också ett flertal registrerade gravar och även uppgifter om borttagna sådana (Berg 1885 s.29). Om man drar en cirkel med 500 meters radie från gravfältet finns inom denna yta ytterligare 12 förhistoriska gravar, framförallt högar; L1972:6346 med flera, men också en stensättning, L1972:6264.

Även boplatslämnningar finns inom denna radie. Omkring 400 meter söderut har delar av en boplats undersökts, där anläggningar daterats från neolitikum till bronsålder (Kristensson 2004). Söder om gravfältet har också härdat registrerats; L1972:6537, dessa är dock inte undersökta.

I närområdet till det Södra gravfältet finns fyra skärvtenshögar; L1972:5596 med flera. En av dessa har delundersökts och stolphål under anläggningen daterades till bronsålder. Runt skärvtenshögen fanns också härdar och gropar varav tre daterades och fick ett tidsspann från äldre bronsålder till övergången mellan romersk järnålder och folkvandringstid (Borg och Ödeén 2013).

Ännu ett intressant område ligger omkring 700 meter sydväst om gravfältet. På en yta, dock vet vi inte exakt var, har ett depåfynd från äldre bronsålder gjorts, L1972:5902. Fyndet som gjordes vid jordbruksarbete under tidigt 1900-tal bestod av en dolk, en avsatsyx och en kantyx, alla i brons (Nordström 2000 s.12).

Dessa gravar, anläggningar och fynd visar på stor aktivitet i närområdet från neolitikum fram till järnålder

Tidigare undersökningar

På Södra gravfältet har tidigare tre undersökningar gjorts, som vi idag har uppgifter om. Den äldsta, som kanske knappt kan kallas för undersökning utan där det mer handlade om anläggandet av en jordkällare, gäller grav 286, bronsåldershögen som nämns ovan och som innehöll en hällkista. Sjöborg beskriver hur man påträffade grova flata stenar som stod lutade mot varandra samt stenar som låg över dessa och därmed bildade ett tak. Vid det tillfället fann man obrända människoben i form av ”skallar” (Sjöborg 1830 s.49). Samtidigt som en intilliggande hög undersöktes gjordes en mindre delundersökning av grav 286. Det var år 1933 i samband med att man skulle anlägga en flygfyr och undersökningen genomfördes av Claes Claesson. Vid det tillfället påträffades i hög 286 ett större, intakt lerkärl som innehöll brända ben och det rör sig förmodligen om en sekundärgrav i kanten av den större högen.

Vid undersökningarna inför byggandet av flygfyren undersöktes även grav 288 av Claes Claesson. Det rörde sig om en mindre oval hög cirka 10 x 5,5 meter och 0,3 m hög. Vid undersökningen påträffades ett brandlager med kol, keramik och brända ben och delvis täckt av flata stenar. Under stenarna framkom sedan en skära, en krumkniv och en pryl, alla i järn. Föremålen har daterats till förromersk järnålder (Gustafsson 2000 s.35).

Resultat

Sammanställningen av föreliggande rapport har gjorts utifrån befintligt dokumentationsmaterial, i huvudsak ett renskrivet rapportmanus från mars 1971 med tillhörande anläggningsbeskrivningar samt plan- och profilritningar. En fyndlista och de fotografier som finns från undersökningen har också varit till god hjälp. Utöver denna dokumentation är det tidningsartiklar och brevkorrespondens som tjänat som ledtrådar för att förstå sammanhanget.

Hög 255

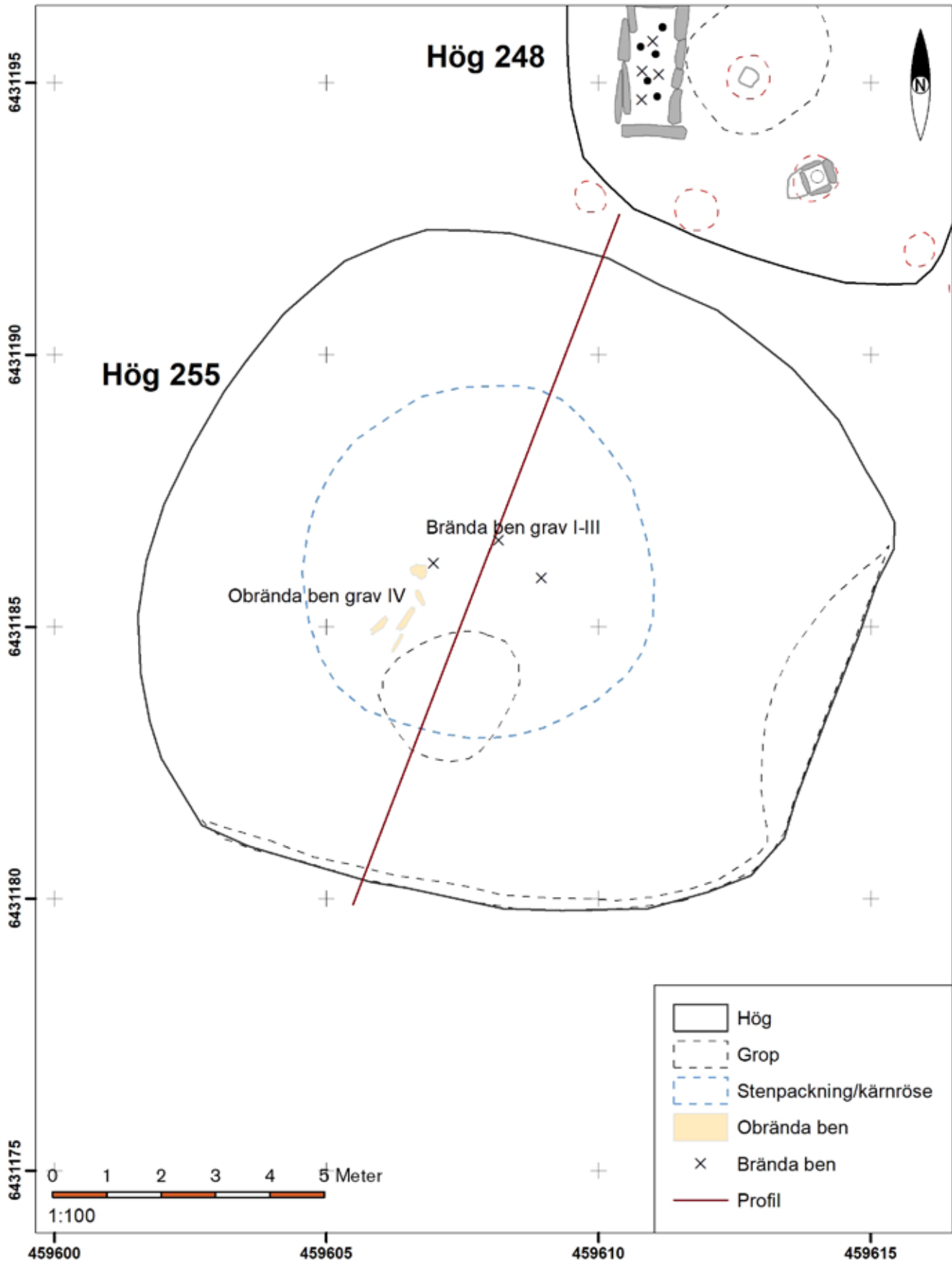
Det var denna hög som var den främsta anledningen till 1964 års undersökning. Före avtorvning var anläggningen 11,5 meter i diameter och cirka 1,2 meter hög. Den var svårt skadad i östra och södra delen och söder om högens centrala del fanns, enligt plan- och profiliritningarna, en grop som var omkring 2 meter i diameter och 0,2 meter djup (figur 5 och bilaga 5). Dessa uppgifter är inte samstämmiga varken i det ursprungliga eller det renskrivna rapportmanuset. Men eftersom ritningarna gjordes på plats är de mest tillförlitliga.

Efter avtorvning av ett 0,1-0,5 meter tjockt lager av grästorv och sandig jord konstaterades ett kärnröse i högens centrum. Detta röse var cirka 6 meter i diameter och 0,5 meter högt och bestod av omkring 0,1-0,5 meter stora stenar (figur 5 och bilaga 5). Enstaka större stenar kunde ses i rösets ytterkant men däremot inte någon egentlig kantkedja.

Inom röset påträffades brända ben cirka 0,4-0,6 meter över undergrunden samt obrända skelettdelar cirka 0,2 meter över undergrunden (bilaga 5). Det finns en anteckning om att fem urnegravar påträffades i övre delen av högen och i en tidningsartikel i Jönköpingsposten (bilaga 1) ses Fredberger gräva fram urnor i hög 255, däremot saknas uppgiften i rapportmanuset. De obrända benen bestod av skallben och delar av extremiteterna och skelettet låg i nordnordöst-sydsydvästlig riktning. Någon anläggning kunde inte ses i anslutning till skelettet men norr om skalldelarna, på samma nivå som dessa återfanns en cirka 0,7 meter stor markfast håll med flat översida (figur 4). Där påträffades också en nit och en nål av järn (F18). Dessa iakttagelser finns inte med på någon ritning.

Figur 4. Rest av grav nr V. Hällen beskrivs i text men finns inte med på ritningar. De obrända benen finns med både i text och på ritningar (figur 5). Foto från sydväst.

Figur 5. Digitaliserad planritning över hög 255.

Hög 248

Högen låg omkring 1 meter nordnordöst om högen 255. Den sågs som en svag, otydligt avgränsad förhöjning i markytan, cirka 8 meter i diameter (figur 8).

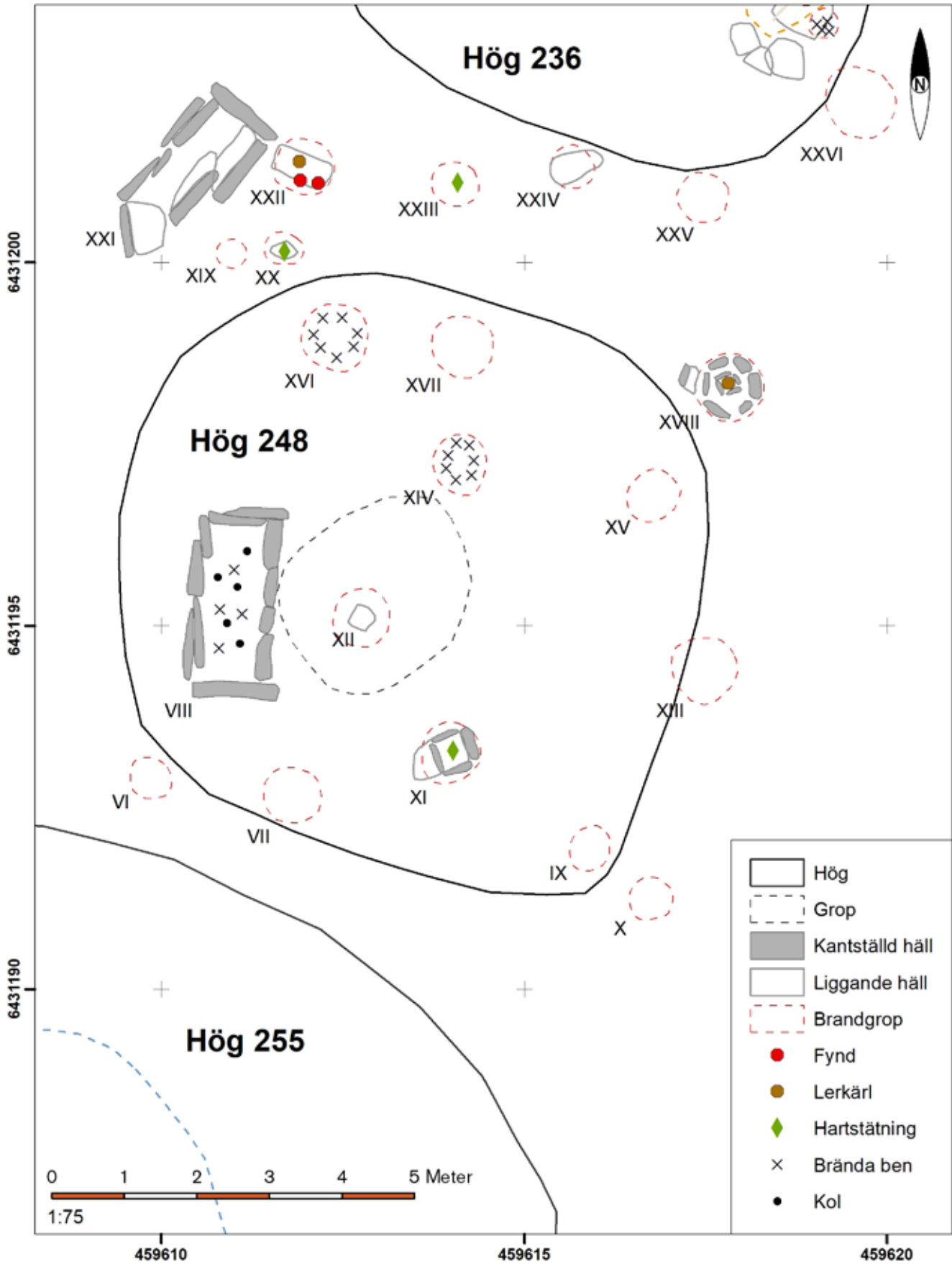
Efter avtorvning framkom ett övre stenlager av cirka 0,1–0,3 meter stora stenar med sparsamt med jord mellan. Detta stenlager sträckte sig över hela ytan. Under detta översta stenlager kom ännu

Figur 6. Undersökning av hög 248. I förgrunden grav VIII, stenkista. Foto från sydväst.

Figur 7. Grav XI, brandgrav med täckhäll. Foto från sydväst.

Figur 8. Digitaliserad planritning över hög 248 med omkringliggande gravar.

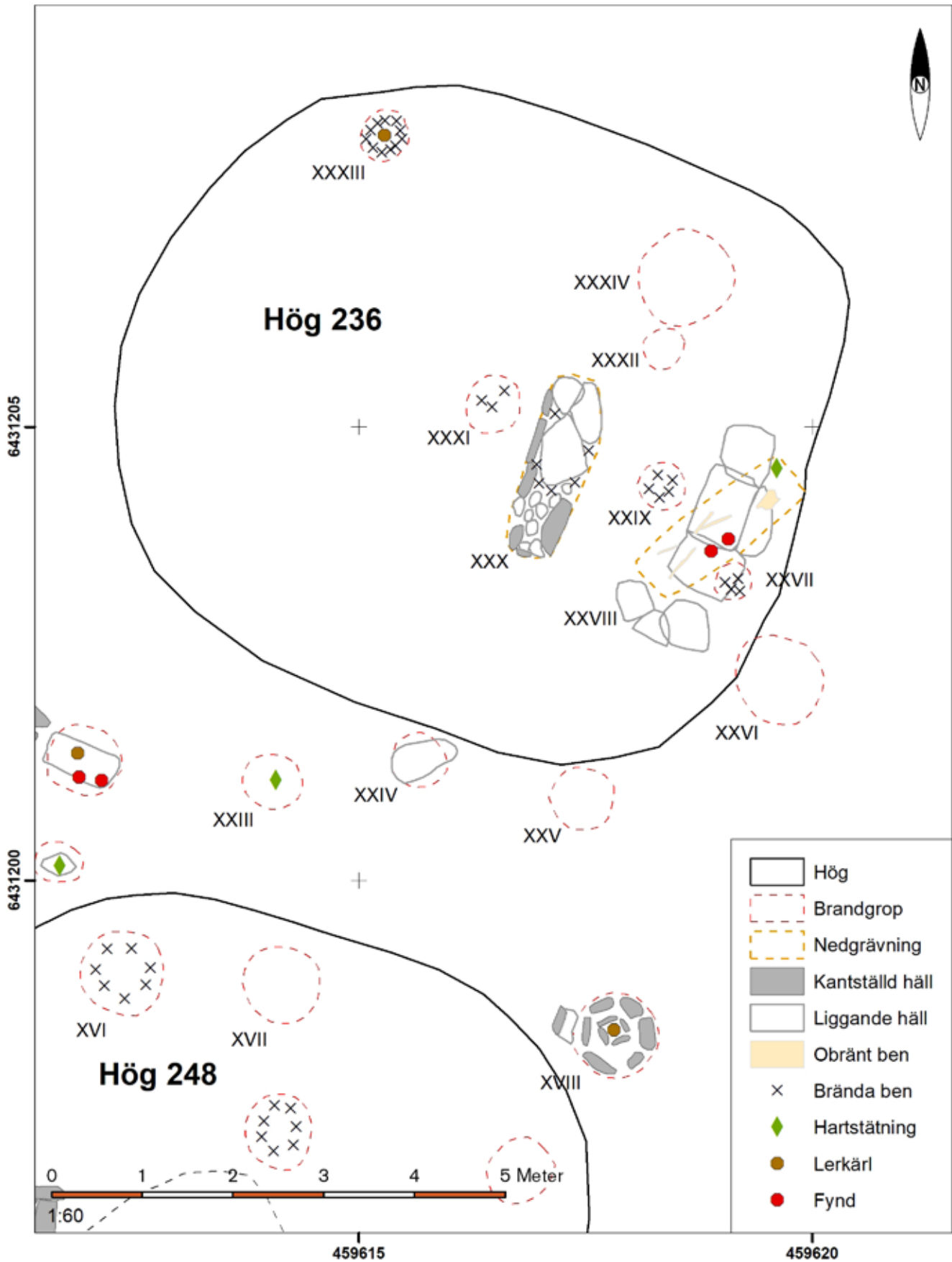
ett lager, men av stenblandad jord och med något mindre stenar; 0,1–0,2 meter. Det undre lagret var något större än 8 meter i diameter och den synliga högen. I öster avgränsades det av vägen, i söder kunde det inte ses, i väster avgränsades det av lövskogen och

Figur 9 Grav XXI, stenkista. Finns inte upptagen i rapportmanus. Foto från nordöst.

Figur 10. Grav XVIII, brandgrop. Foto från sydöst.

Figur 11. Digitaliserad planritning över hög 236, med omkringliggande gravar.

i norr fortsatte det in under högen 236 (se beskrivning nedan). I ett hörn av det ovan beskrivna övre stenlagret fanns en svag försänkning, cirka 2 meter i diameter och 0,1 meter djup. Östra delen av högen var skadad av vägen (figur 8).

I västra delen av hög 248 och under det övre stenlagret framkom en stenkista av stående hällar, grav VIII (vidare beskrivning figur 15 samt figur 6).

När det nedre stenblandade jordlagret, som var 0,5 meter djupt, tagit bort framträdde mörka fläckar mot den sterila undergrunden som i sin tur bestod av ljus morängrus. De mörka fläckarna, som vidare benämns brandgropar, var cirka 0,6-0,8 meter i diameter och 0,1-0,2 meter djupa. För vidare beskrivning av dessa se figur 13 anläggningstabell.

Sammanlagt påträffades 25 liknande gropar såväl inom/under som utanför högarna 248 och 236.

Hög 236

Högen låg drygt 2 meter nordnordöst om hög 248. Den var synlig som en svag förhöjning i markytan och omkring 7 meter i diameter. Den yttre begränsningen var ytterst otydlig.

Efter avtorvning framkom en stenblandad jordfyllning, med 0,1–0,2 meter stora stenar, likt den som har beskrivits ovan i hög 248. Utifrån rapportmanuset från 1971 har till synes detta lager varit sammanhängande mellan de båda högarna och även mot öster mot vägen och västerut där ingen avgränsning kunde göras. Stenpackningen finns tyvärr inte utritad på någon plan och det går inte heller helt klart att avgöra utifrån rapportmanuset var begränsningen var.

Östsydost om centrum i hög 236 kom en stenkista i dagen, grav XXX, se vidare beskrivning i figur 15 anläggningstabell samt figur 12.

Omkring 1 meter sydöst om denna kista och på samma nivå, framkom 7 liggande hällar över en nedgrävning, grav XXVIII (figur 11–13). För vidare beskrivning se figur 15, anläggningstabell.

Gravar under högarna

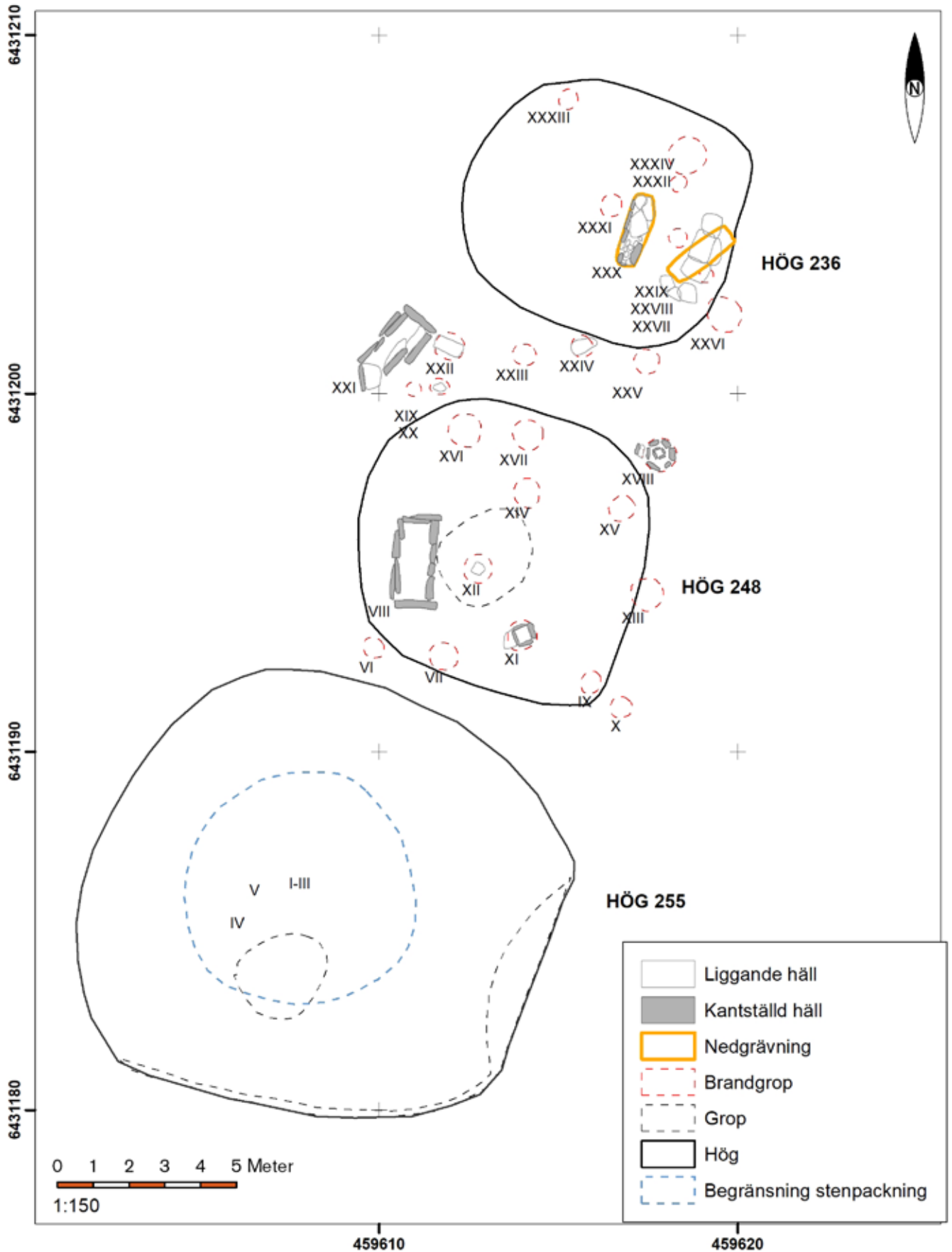
Sedan hela området under hög 236 bortschaktats ner till undergrunden framträdde här, liksom under högen 248, flera gropar. Därefter schaktades hela området, från hög 255 och så långt mot nordöst som var möjligt, ner till undergrunden och ytterligare gropar blev vid det här arbetet synliga. Sammanlagt påträffades 25 gropar inom den avschaktade ytan och de låg alltså på en lägre nivå än kistorna. Storleken i diameter på groparna varierade från 0,3 till 1 meter och djupet var mellan 0,05 och 0,2 meter (figur 14–15).

Figur 12. Grav XXX, stenkista och grav XXVIII, skelettgrav under framgrävning. Foto från sydväst.

Figur 13. Grav XXVIII, skelettgrav med intilliggande grav XXVII och XXIX, brandgropar. Man kan se sköldbucklan i bildens centrum. Foto från sydväst.

Figur 14. Digitaliserad planritning över samtliga anläggningar från undersökningen.

Anl.nr	Lämningstyp	Beskrivning	Fynd enl. dokum.	Fynd i magasin
I	Rest av brandgrav	Påträffades centralt i hög 255 inom röset, 0,4-0,6 m ovanför undergrunden.	Brända ben	F2, keramik.
II	Rest av brandgrav	Påträffades centralt i hög 255 inom röset, 0,4-0,6 m ovanför undergrunden.	Brända ben	F10, keramik.
III	Rest av brandgrav	Påträffades centralt i hög 255 inom röset, 0,4-0,6 m ovanför undergrunden.	Brända ben	F14, harts och F21 oid järn.
IV	Rest av skelettgrav	Påträffades i hög 255 inom rösets sydvästra del, 0,2 m ovanför undergrunden. Skelettet har legat i NNÖ-SSV.	Obrända ben. Skallben och delar av extremiteter.	-
V	Rest av grav	Påträffades norr om skalldelarna i IV och på samma nivå. Bestod av en 0,7 m stor markfast håll med flat översida.	En nit och en nål av järn.	F18, nit och nål.
VI	Brandgrop	Ca 0,5 m i diam och ca 0,1 m djup. Fyllt med fet, sotblandad mylla.	-	-
VII	Brandgrop	Ca 0,7 m i diam och ca 0,1 m djup. Fyllning av fet, sotblandad mylla. (Min komm: Felnummerad i rapportmanuset som VIII.)	-	-
VIII	Stenkista	Ca 2,5 x 1,25 m (N-S) stor kista av stående hållar. Hållarna var ca 0,4-0,5 m stora. Fyllning av småstensblandad jord. Brända ben och kol till ett djup av 0,3 m under marknivå. Nedgrävningen var 0,5 m djup.	Brända ben	-
IX	Brandgrop	Ca 0,6 m i diam och 0,12 m djup. Fyllning av fet, sotblandad mylla.	-	F1, keramik och brända ben.
X	Brandgrop	Ca 0,6 m i diam och 0,08 m djup. Fyllning av fet, sotblandad mylla.	-	-
XI	Brandgrop	Ca 0,8 m i diam och 0,2 m djup. I gropen var en 0,6 x 0,6 m stor kista av tre på kant ställda flata stenar 0,2-0,4 x 0,15 m stora och 0,04 m tjocka. Sidan mot ÖNÖ bestod av en 0,5 x 0,4 m stor och 0,1 m tjock håll som sköt upp 0,3 m ovanför de andra stenarna. Kistan täcktes av en 0,8 x 0,5 m stor och 0,05 m tjock håll och under denna ytterligare en något mindre håll - 0,5 x 0,3 m och 0,03 m tjock. Fyllningen i kistan bestod av mycket fet, sotblandad jord.	Hartstätning efter ett förvaringskärl ca 0,18 m i diam. Brända ben.	F12, harts och brända ben.
XII	Brandgrop	Ca 0,75 m i diam och ca 0,15 m djup. Fyllning av fet, sotblandad mylla. I centrum låg en flat sten 0,3 x 0,3 m.	I rapportmanus står att det finns en "egendomlig" anteckning om ett fynd av en fibula i XII, vilket författaren inte har något minne av.	F5, keramik och F16 flinta.
XIII	Brandgrop	Ca 0,8 m i diam och 0,12 m djup. Fyllning av fet, sotblandad mylla.	-	F13, harts.
XIV	Brandgrop	Ca 0,7 m i diam och ca 0,1 m djup. Fyllning av fet, sotblandad mylla	Brända ben	F23, fibula.
XV	Brandgrop	Ca 0,7 m i diam och 0,12 m djup. Fyllning av fet, sotblandad mylla.	-	F4, keramik.
XVI	Brandgrop	Ca 0,8 m i diam och ca 0,15 m djup. Fyllning av fet, sotblandad mylla.	Brända ben	F3, keramik.
XVII	Brandgrop	Ca 0,7 m i diam och ca 0,1 m djup. Fyllning av fet, sotblandad mylla.	-	-
XVIII	Brandgrop	Ca 0,9 m i diam och ca 0,2 m djup. Gropen var fodrad med på kant ställda flata stenar ca 0,2-0,3 x 0,15 m stora och 0,04 m tjocka. I gropen var en 0,3 x 0,3 m stor kista av fyra på kant ställda flata stenar ca 0,2 x 0,12 m stora och 0,03 m tjocka. Kistan täcktes av en 0,3 x 0,2 m stor sten, 0,03 m tjock. Fyllning av fet, sotblandad mylla.	Ett lerkärl (Min komm: I rapportmanus står "?" intill uppgiften om lerkärl.)	F7, keramik och brända ben.
XIX	Brandgrop	Ca 0,3 m i diam och 0,1 m djup. Fyllning av fet, sandblandad mylla.	-	-
XX	Brandgrop	Ca 0,4 m i diam och 0,12 m djup. Under en flat sten, som var ca 0,3 x 0,2 m stor och 0,03 m tjock, påträffades hartstätning.	Delar av hartstätning efter ett förvaringskärl ca 0,2 m i diam.	F11, keramik.
XXI	Stenkista	Finns inte beskriven med ord i dokumentationen. Men utifrån ritningen var den ca 2,3 x 1,5 m stor och låg i NÖ-SV riktning och uppbyggd av kantställda hållar. Till synes hade några av hållarna vält, storleken på dem var ca 0,4 - 1,1 m och ca 0,07-0,2 m tjocka.	-	-
XXII	Brandgrop	Ca 0,7 m i diam och ca 0,2 m djup. Över gropen låg en täckhäll ca 0,7 x 0,3 m stor och 0,04 m tjock. Fyllningen i gropen bestod av fet, sotblandad jord. Under täckhällen påträffades ett upp- och nervänt lerkärl, en bronsfibula och en halsring i brons.	Ett lerkärl, en bronsfibula samt delar av en bronshalsring med kuländar.	F17, lerkärl, F19, fibula, F20, oid. järn och F24, halsring.

Figur 15. Anläggningstabell, se fortsättning nästa sida.

Anl.nr	Lämningsstyp	Beskrivning	Fynd enl. dokum.	Fynd i magasin
XXIII	Brandgrop	Ca 0,6 m i diam och ca 0,15 m djup. I fyllning av fet jord påträffades hartstättning.	Hartstättning efter ett förvaringskärl ca 0,2 m i diam.	F9, keramik och brända ben.
XXIV	Brandgrop	Ca 0,5 m i diam och ca 0,15 m djup. över gropen låg en täckhäll ca 0,7 x 0,3 m stor och 0,05 m tjock. Fyllning av fet jord.	-	-
XXV	Brandgrop	Ca 0,6 m i diam och 0,12 m djup. Fyllning av fet jord.	-	-
XXVI	Brandgrop	Ca 0,9 m i diam och 0,12 m djup. Fyllning av fet jord..	-	-
XXVII	Brandgrop	Ca 0,4 m i diam och 0,1 m djup. Fyllning av fet, sotblandad jord.	Brända ben	-
XXVIII	Skelettgrav	7 liggande hällar i storleken ca 0,3-0,8 m placerade i NNÖ-SSV riktning. Under dessa en nedgrävning ca 0,5 m djup i NÖ-SV riktning. Fyllning av fet mylla. Under hällarna i centrum framkom en sköldbuckla, ett sköldhandtag och obrända ben. I nedgrävningens NÖ del påträffades på botten av nedgrävningen skallfragment samt hartstättning. (Min komm: Skelettet var placerat i NÖ-SV riktning).	En sköldbuckla och ett sköldhandtag i järn, hartstättning samt obrända ben. En fyndlista tar även upp 1 lerkärl.	F22, sköldbuckla och sköldhandtag.
XXIX	Brandgrop	Ca 0,5 m i diam och ca 0,1 m djup. Fyllning av fet, sandblandad jord.	Brända ben	-
XXX	Stenkista	Ca 2,0 x 0,6 m (N-S) stor kista av både kantställda och liggande hällar. Eventuellt var de liggande rester av täckhällar. Fyllning av sandblandad jord med upp till 0,1 m stora stenar. Liggande spridda i fyllningen påträffades en krukskärva och brända ben till ett djup av ca 0,3 m från markytan. Nedgrävningen var ca 0,5 m djup.	En keramikbit och brända ben.	F8, keramik (mer än en bit) och en bit bränt ben.
XXXI	Brandgrop	Ca 0,6 m i diam och 0,05 m djup. Fyllning av fet, sotblandad jord med kol.	Brända ben.	F6, keramik.
XXXII	Brandgrop	Ca 0,4 m i diam och 0,12 m djup. Fyllning av fet, sotblandad jord.	-	-
XXXIII	Brandgrop	Ca 0,5 m i diam och 0,18 m djup. Fyllning av fet, sotblandad jord.	Lerkärl och brända ben. En fyndlista tar även upp hartstättning.	F15, harts.
XXXIV	Brandgrop	Ca 1,0 m i diam och 0,12 m djup. Fyllning av fet, sotblandad jord.	-	-

Figur 15. Fortsättning, anläggningstabell.

Fynd

Som redogjorts för i inledningen stämmer inte de faktiska fyndposterna överens med de som tas upp i den ursprungliga fyndlistan, varför en ny fyndregistrering har gjorts. Denna redovisas i figur 18. En viss uppdelning av fynden skedde också i samband med den nya registreringen 2020; de brända benfragmenten som låg bland keramik och harts har separerats och lagts i egna påsar i fyndaskarna. Det mest smutsiga benmaterialet har också rengjorts. Däremot har inte keramiken åtgärdats. I vissa fall kunde fastbrända ben ses på keramiken, men de har lämnats så.

Inom ramen för denna sammanställning fanns inte heller möjlighet att närmare redogöra för fyndens datering, geografiska spridning eller att göra en omvärldsanalys av liknande fynd. I föreliggande rapportsammanställning finns endast en fyndlista samt ett antal nya fotografier.

I arkivmaterialet finns dock ett par kommentarer gällande fyndens ålder och i vilka områden de förekommer. I brev från SHM dateras halsringen (F24) till förromersk järnålder. I ett annat brev från Fredberger till landsantikvarie Allan Nilsson och som bör ha skrivits direkt efter avslutat fältarbete står: *"Mitt bland vikingatidsgravarna kom ett 25-tal brandgropar som av fynden att döma*

Figur 16. Undersökning av grav XXII, brandgrop med brons Halsring (F24) och lerurna (F17).

måste dateras till 100-talet f.Kr.”. Något längre fram i brevet: *”Vad jag kan finna så går just under den här aktuella tiden ett fyndstråk över Västergötland till Östergötland. Men just för Kügel-fibulorna är utbredningsområdet Gotland, Bornholm och Fyn. För halsringarna Väster- och Östergötland samt Weichselområdet.”* (bilaga 3).

I *”Gränna-Visingsö historia”* tas fynden också upp (Lindqvist 1980). Där dateras Laténefibulan (F23) till omkring 200 f.Kr. Sköldbucklan och sköldhandtaget (F22) får en datering till tiden runt Kristi födelse medan de i Påvel Nicklassons avhandling om vapenfynd från äldre järnålder dras fram något i tid till tiden strax efter Kristi födelse (Nicklasson 1997).

Figur 17-19. Överst: halsringen F24 från brandgrop XXII. Under denna lerkärlet F17 som påträffades i samma grav, XXII. Underst: Latènefibulan F23 från brandgrop XIV.

Fynd nr	Material	Sakord	Vikt, g	Antal	Anläggning	Anmärkning
1	Lera	Keramik	883	>200	IX Brandgrop	Saknas i dokumentationen. 3 bottendelar 1 mynningsdel. Innehöll även brända ben.
2	Lera	Keramik	400	>100	I Rest av brandgrav	Saknas i dokumentationen. 1 bottendel.
3	Lera	Keramik	2	1	XVI Brandgrop	Saknas i dokumentationen.
4	Lera	Keramik	618	>50	XV Brandgrop	Saknas i dokumentationen. 2 bottendelar
5	Lera	Keramik	38	29	XII Brandgrop	Saknas i dokumentationen.
6	Lera	Keramik	51	8	XXXI Brandgrop	Saknas i dokumentationen.
7	Lera	Keramik	662	>100	XVIII Brandgrop	I dokumentationen står antecknat "1 lerkärl". En ask fylld av grus, brända ben och små keramikbitar från samma brandgrop sorterades. 1 bottendel, 1 mynningsdel. Innehöll även brända ben, ca 1 dl.
8	Lera	Keramik	139	15	XXX Stenkista	I dokumentationen står antecknat "1 keramikbit och brända ben". Keramiken mycket porös, delar förvandlats till grus. 1 bottendel. 1 bit bränt ben.
9	Lera	Keramik	92	>60	XXIII Brandgrop	Saknas i dokumentationen. Innehöll även brända ben.
10	Lera	Keramik	343	16	II Rest av brandgrav	Saknas i dokumentationen.
11	Lera	Keramik	181	>40	XX Brandgrop	Saknas i dokumentationen. Keramiken mycket porös, delar förvandlats till grus.
12	Harts	Harts	83	>50	XI Brandgrop	Överensstämmer med dokumentationen. 2 bitar bränt ben.
13	Harts	Harts	45	23	XIII Brandgrop	Saknas i dokumentationen
14	Harts	Harts	6	9	III Rest av brandgrav	Saknas i dokumentationen
15	Harts	Harts	9	15	XXXIII Brandgrop	Saknas i dokumentationen
16	Flinta	Avslag	5	1	XII Brandgrop	Saknas i dokumentationen
17	Lera	Keramikkärl	211	1	XXII Brandgrop	Överensstämmer med dokumentationen. Bukigt lerkärl, 7,5 cm högt, med avslaget mynningsparti. Var placerat upp och ned i graven.
18	Järn	Nit och nål	5	4	V Rest av grav	Överensstämmer med dokumentationen
19	Järn/brons	Fibula	11	2	XXII Brandgrop	Överensstämmer med dokumentationen. Kugelfibula i järn med ändknoppar av brons på spiralen och gropornerad knopp på bågen (Min komm: Starkt förrostad, detaljer kan ej ses idag).
20	Järn	Oid	53	9	XXII Brandgrop	Saknas i dokumentationen men finns upptaget i brev från SHM (bilaga 4). Starkt förrostade järnföremål, ev ett beslag, en fibula och en ring.
21	Järn	Oid	36	6	III Rest av brandgrav	Saknas i dokumentationen men finns upptaget i brev från SHM (bilaga 4). Starkt förrostade järnföremål.
22	Järn	Sköldbuckla och sköldhandtag	ca 300	2	XXVIII Skelettgrav	Överensstämmer med dokumentationen men felskrivet på ursprungliga fyndetiketten och i brev från SHM (bilaga 4): där står XXXIII men enligt dokum. påträffades dessa i XXVIII. Konisk sköldbuckla, sköldhandtag med profilerade ändar.
23	Järn	Fibula	ca 20	>10	XIV Brandgrop	Saknas i dokumentationen men finns upptagen i brev från SHM (bilaga 4). Latenefibula 13,2 cm med tillbakaböjd nålhållare, uppböjd mot bågen, kring denna en ringformad räfflad knopp. (Min komm: Starkt förrostad, detaljer kan ej ses idag)
24	Brons	Halsring	ca 90	9	XXII Brandgrop	Överensstämmer med dokumentationen Rund ten med räfflad ovasida och kuländar. Ändknoppar av två halvfäriska skällor. Bedömdes ha haft en diam på ca 0,15 m.

Figur 20. Fyndtabell.

Figur 21-22. Ovan: Sköldhantag F22 från skelettgraven XXVII. Nedan: Sköldbuckla F22 från samma grav.

Figur 23. Fynden som gjordes i brandgrop XXII, se även figur 14.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:..... 1964-186
Beställare:..... Vägförvaltningen i Jönköpings län
Rapportsammanställning: Anna Ödeén
Rapportgranskning:..... Mikael Nordström
Fältansvarig:..... Ragnhild Fredberger
Fältarbetstid:..... 1964-06-02–1964-06-18
Län:..... Jönköpings län
Kommun:..... Jönköpings kommun
Socken:..... Visingsö socken
Fastighetsbeteckning:..... Visingsborg 3:1
Belägenhet:..... Ekonomiska kartans blad
..... 64E 3fS
Koordinater:..... N: 6431192 E: 459606
Koordinatsystem:..... Sweref 99 TM
Höjdsystem:..... RH 2000
Undersökningsyta:..... ca 200 m²
Fornlämningsnummer:..... RAÄ 53:101, L1972:6515
Fornlämningstyp:..... Gravfält
Tidsperiod:..... Förromersk-romersk järnålder
Bild nr:..... 95/1: 574-594
Fynd nr:..... JM 55379:1-24

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Antikvarisk-topografiskt arkivet, Stockholm (ATA)

Handlingar rörande undersökningen av grav 255 m.fl. inom RAÄ-nr Visingsö 53.

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande undersökningen av grav 255 m.fl. inom RAÄ-nr Visingsö 53.

Dokumentation över undersökning av hög 288. Genomförd 1933 av Claes Claesson.

Riksantikvarieämbetet, Stockholm (RAÄ)

Fornminnesregistret, FMIS, Forsök: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Tryckta källor och litteratur

Berg, W. 1885. *Visingsö jemte anteckningar om Visingsborgs grefskap*. Göteborg.

Borg, J. och Ödeén, A. 2013. *Skärvestenshögen på Visingsö. Rapport över arkeologisk undersökning av RAÄ 112:1, genomförd under sommarkurser i arkeologi för amatörer, Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2013:02. Jönköping.

Gustafsson, A. 2000. Järnålderns begravda på Visingsö. *Visingsöartiklar, tolv artiklar om Visingsö från bronsålder till medeltid*. Jönköpings läns museum, rapport nr 42. Jönköping.

Kristensson, A. 2004. *Bronsåldersplats vid Stigbyskolan - arkeologisk förundersökning på fornlämning 149 inför byggnation inom fastigheten Stigby 6:1, Visingsö socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län*. Jönköpings läns museum, arkeologisk rapport 2004:39. Jönköping.

Lindqvist, G. 1980. Förhistorisk tid - 1523. *Gränna - Visingsö historia*. Stockholm.

Nicklasson, P. 1997. *Svärdet ljuger inte. Vapenfynd från äldre järnålder på Sveriges fastland*. Acta Archaeologica Lundensia Series Prima in 4 N 22. Stockholm.

Nordström, M. 2000. Bronsåldersspår - en sammanställning av fynd och fornlämningar från bronsålderns Visingsö. *Visingsöartiklar, tolv artiklar om Visingsö från bronsålder till medeltid*. Jönköpings läns museum, rapoort nr 42. Jönköping.

Sjöborg, N.H. 1830. *Samlingar för Nordens fornälskare*. Tredje Tomen. Stockholm.

Bilaga 1. Artikel Jönköpingsposten 5 juni 1964

Kristen påverkan kan spåras i nyfunna Visingsö-gravarna

Utgrävningen av de vid Rönnäs på Visingsö funna vikingagravarna fortsatte på onsdagen och härvid påträffade man även ett skelett utöver de tidigare fynden. Därmed fick amanuens Ragnhild Fredberger, Jönköping, som har hand om utgrävningen, bekräftelse på sin teori, att man troligen hade träffat på en s. k. skelettgrav. På tisdagen hade man nämligen hittat en bit av en kärke samtidigt som man fann skärvor av lerkrukor och i anslutning till dessa rester av brända ben.

Amanuens Ragnhild Fredberger i arbete med att gräva fram en av urnorna.

Någon av de fynden tycks här-
 sig från s. k. brandgravar, som
 var planerade omkring timrar
 gravar som innehöll skelettet.
 Namnet brandgrav är ett felakt-
 tryck, som arkeologerna använ-
 der på dessa urngravar. Graven
 härstammas med sannolikt från
 1000-talet och på den tiden före-
 kom krenation, omfälar aman-
 uens Fredberger. De anhöriga
 brände den döda och placerade
 sedan askan i en lerkruga eller
 något annat kärl. I den nu funna
 vikingagraven har man även på-
 träffat rester av en hjältal-
 ning, som användes för närvaran-
 dar. Även sådana använde man
 att lägga den dödes aska i och av-
 de nu gjorda fynden att döms
 torde det ha funnits dels primär-
 gravar med skelettet, där den
 döde begravts på vanligt sätt,
 dels tre eller fyra sekundärgra-
 var, som innehållit urnor och en
 eller flera närvarakur.

Någon andra fynd utöver frag-
 ment från ett järnföremål, har
 inte hittats. Av den anledningen
 kan man fastställa att man inte
 placerat några gåvor hos de döda
 och det i sin tur tyder på att gra-
 ven kan ha tillhört en släkt med
 kristen askåddning. Mot detta strid-
 der dock skelettets placering. Det
 har legat i norr och söder med
 huvudet mot norr. Enligt kristna
 begrepp skall den döde alltid be-
 gravas i öster/väster. Av skelet-
 tet, som var starkt förvittrat,
 kunde man tillvarataga skallen,
 som dock var hoptryckt, samt ex-
 del av underkäken jämte lär- och
 armben m. m.

Genom att en stor ek växt på
 kullen har gravarna blivit illa
 åtgångna. Graven är ganska pri-
 mitiv och den dödes tycks ha bli-
 vit lagd på några stenflator. Där-
 emot saknas de stenar som of-
 tast brukar finnas lagda runt gra-
 ven.

Fyndet gjordes ungefär en meter
 ned i kullen och av detta
 framgår, att man lagt den döde
 direkt på marken och sedan
 skyfflat jord över liket.

Utgrävningen fortsätter i dag
 och när man är klar med den ak-
 tuella kullen, som skall bort för
 att landsvägen skall rättas, kom-
 mer man att göra provgrävning-
 ar i ytterligare ett par kullar på
 gravfältet. Det lag funnas ett
 1000-tals vikingagravar på Vi-
 singsö på sammanlagt tre olika
 gravfält. Det nu gjorda fyndet
 har gjorts på det södra gravfäl-
 tet.

I ovanstående artikel, som skrevs i inledningen av undersökningen, då endast grav 255 var undersökt. Här grävs någon av gravarna I, II eller III fram.

Bilaga 2. Bilaga Jönköpingsposten 27 juni 1964

*2.000-årig brons Halsring
bland gravfynden på "öa"*

Amanuens Ragnhild Fredberger bearbetar nu gravfynden från Visingsö. Nedan t. h. är sköldpucklan. Det övriga är de föremål, som påträffats i brandgraven från 100 år före Kristus.

J.Ö. 27.6.1964

Gravfynden vid Rönns på Visingsö har visat sig vara mer sensationella än vad man från början trodde. Mellan två vikingagravar från 1100-talet har en s. k. brandgrav, med all säkerhet från förromersk järnålder — 100 år före Kristus, påträffats.

Amanuens Ragnhild Fredberger, som nu bearbetar fynden på Länsmuseum i Jönköping, visar med stolthet på några unika fynd: en finmönstrad halsring av brons, en nål med säkerhetsnålens funktion samt ett litet lerkärl. Detta ä. den första brandgrav av denna typ, som hittills påträffats inom Smålands gränser. Liknande gravar finns tidigare i bl. a. Västergötland och Östergötland, och möjligt är att Visingsös läge mitt emellan dessa båda landskap har något samband med gravfyndet. De föremål som hittats i visingsögravarna förekommer mestadels på Gotland, i Danmark och Nordtyskland. Vad gäller vikingagravarna, som alltså är tusen år "yngre" än brandgraven, har amanuens Fredberger där tillvaratagit en sköldpuckla. Denna var det enda återstående av en

sköld, som låg placerad över knäna på ett skelett. Fynden skall vidarebefordras till Stockholm.

I ovanstående artikel är undersökningen avslutad. Med på bild är lerkäret F17, fibulan F19 och halsringen F24 från brandgrop XXII, latënefibulan F23 från brandgrop XIV, sköldbucklan och sköldhandtaget F22 från skelettgrav XXVIII samt brända ben från okänd grav.

Bilaga 3. Brev från Fredberger till Nilsson

Allan !

Du må tro vi hittade fina saker på Visingsö! Förromersk järnålder!!!!!! Mitt bland vikingatidsgravarna ~~kom~~ kom ett 25-tal brandgropar som av fynden att döma måste dateras till 100-talet f. Kr. På skissen finns en närmare beskrivning av fördelningen av gravarna med brandgropsområdet rödstreckat. Groparna var i vissa fall fina små stenkistor med lockhäll ibland med ett lerkärl som urna ibland med ett hartstätat kärl. I två av dem fanns ~~fynd~~ fynd föremål. I. latenefibula, ca 10 cm lång II. a) halsring med kulor i ändarna och tvärstriering, ca 15 cm i diameter. b) en s.k. Kugel-fibula med tre kulor, en på vardera sidan om spiralen samt en på främre delen av bygel. c) två förrostade klumpar som möjligen kan vara resterna av ytterligare två fibulor. d) ~~maxitiken~~ ^{ett litet} väl bibehållen^t ~~st~~ lerkärl som stod uppochnedvänt.

*ank. om
fynden!*

Vad jag kan finna så går just under den här aktuella tiden ett fyndstråk över Västergötland till Östergötland. Men just för Kugel-fibulorna är utbredningsområdet Gotland, Bornholm och Fyn. För halsringarna Väster- och Östergötland samt Weichselområdet. Så till vida är föremålens närvaro på Visingsö inte något revolutionerande men det är ju alltid roligt att få små sammanbindande länkar som vi nu fått mellan de båda götalanden. Undrar hur många sådana här brandgropsgravfält som döljer sig på ön??????

Några gropar låg precis i vägkanten liksom den nordligaste skellettgraven, varför någon måste vara med och kontrollera om den gamla vägbanan på något vis kommer att beröras vid breddningen. Därunder finns med stor sannolikhet flera gropar som bör vara orörda då de låg ett stycke under denna nivå väster om vägen.

Brev från Ragnhild Fredberger till landsantikvarie Allan Nilsson, troligen skrivet strax efter undersökningens slut. Tyvärr har vi inte hela brevet bevarat.

Bilaga 4. Brev från SHM till JLM 20 januari 1965

Stockholm den 20 januari 1965

Landsantikvarien Allan Nilsson
Jönköpings läns museum
Jönköping

Härmed följer en beskrivning av fyndet från
Visingsö.

Grav XXXIII: konisk sköldbuckla och sköldhandtag
med profilerade ändar.

Grav XIV: fibula, järn, l. 13,2 cm, med den till-
bakaböjda nålhållaren uppböjd mot bågen, kring
denna en ringformad, räfflad knopp.

Grav XXII: halsering, brons, tridⁿ ten med svagt
räfflad ovansida och ändknoppar av två halvsfäriska
oornerade skällor. Fibula, järn, med ändknoppar
av brons på spiralen och en gropornerad knopp på
bågen. Möjligen ytterligare en fibula, starkt
förrostad. Bältering, järn, och järnableck. Lera-
kärl, litet bikärl, h. 5,7 cm, bukigt med avslaget
mynningsparti.

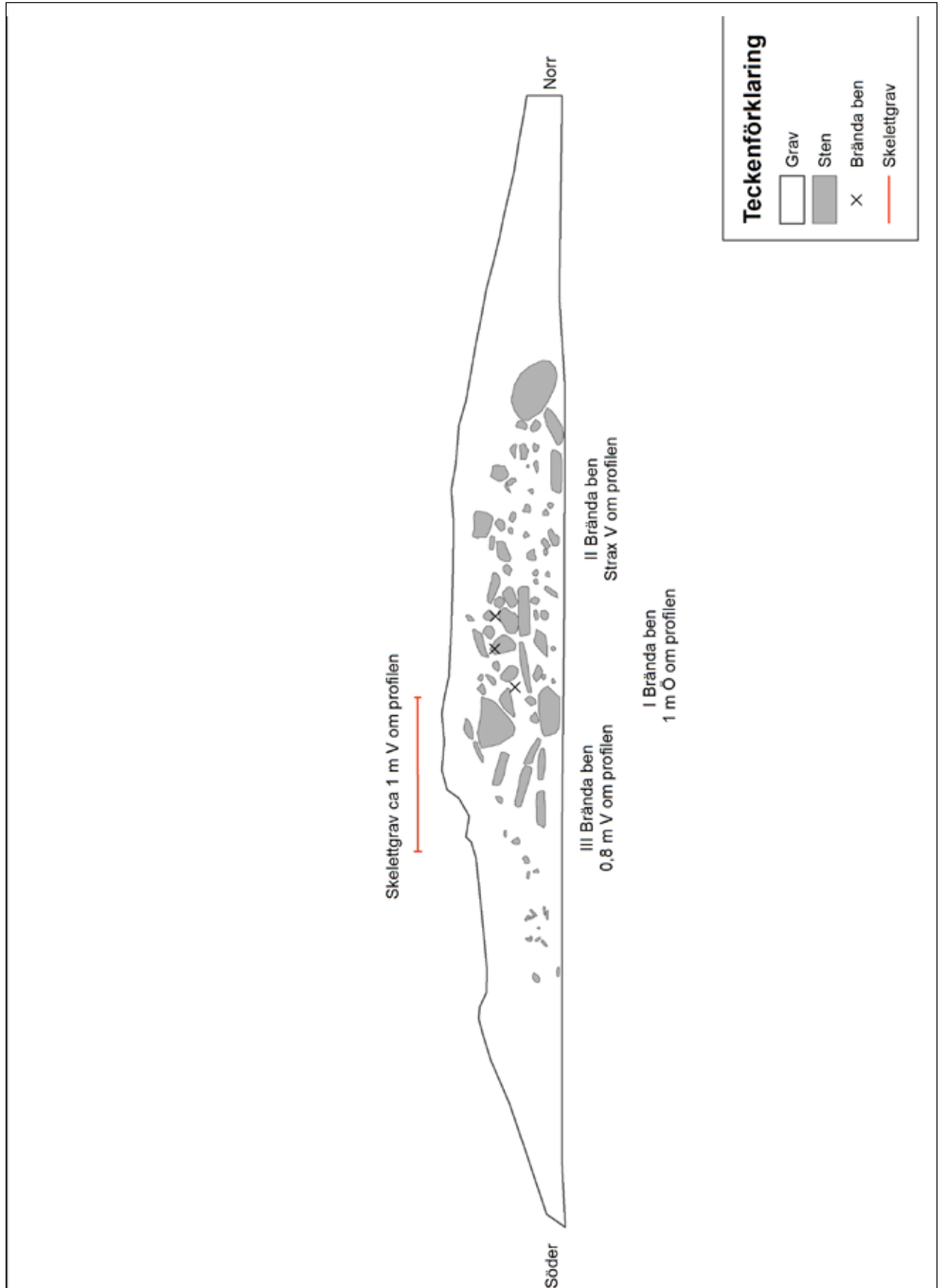
Grav III järnablecksfragment, starkt förrostade och
grav V en nit och en nål, möjligen till spänne.

Vapnen är av den typ som förekommer under
tidig romersk tid medan övriga föremål tillhöra
förromersk tid.

I tjänsten

Inga Lindeberg
Amanuens

Brev från Inga Lindeberg på Statens Historiska Museum till Allan Nilsson på Jönköpings läns museum med förteckning över de fynd som sänts från undersökningen. I förteckningen är skelettgraven XXVIII (vapengraven) felnumrerad som XXXIII.

Bilaga 5. Digitaliserad profilritning hög 255.

I samband med att en väg skulle breddas intill Södra gravfältet på Visingsö förordades en arkeologisk undersökning av hög 255. "Med på köpet" kom också de intilliggande högarna 248 och 236.

Undersökningen genomfördes i juni 1964 och det visade sig att de tre högarna innehöll långt fler gravar än vad man inför fältarbetet misstänkt. I de tre högarna kom tre stenkistor av ställda hällar och under högarna framkom dessutom närmare trettio brandgropar.

Fynden i gravarna visade att de anlagts under äldre järnålder och en av gravarna innehåller fynden av öns hittills enda undersökta vapengrav med en sköldbuckla och ett sköldhandtag.

